

GASTEN SOM SKRÄMDE KGB

Av **Malle Kivikas**
Journalist och författare
Foto av Malle Kivikas

Få svenskar besökte Estland bakom järnridån. En av dem var seglaren Sven Huldt. Med en förbjuden guidebok i väskan utmanade han den sovjetiska förtryckarstaten – och greps av KGB.

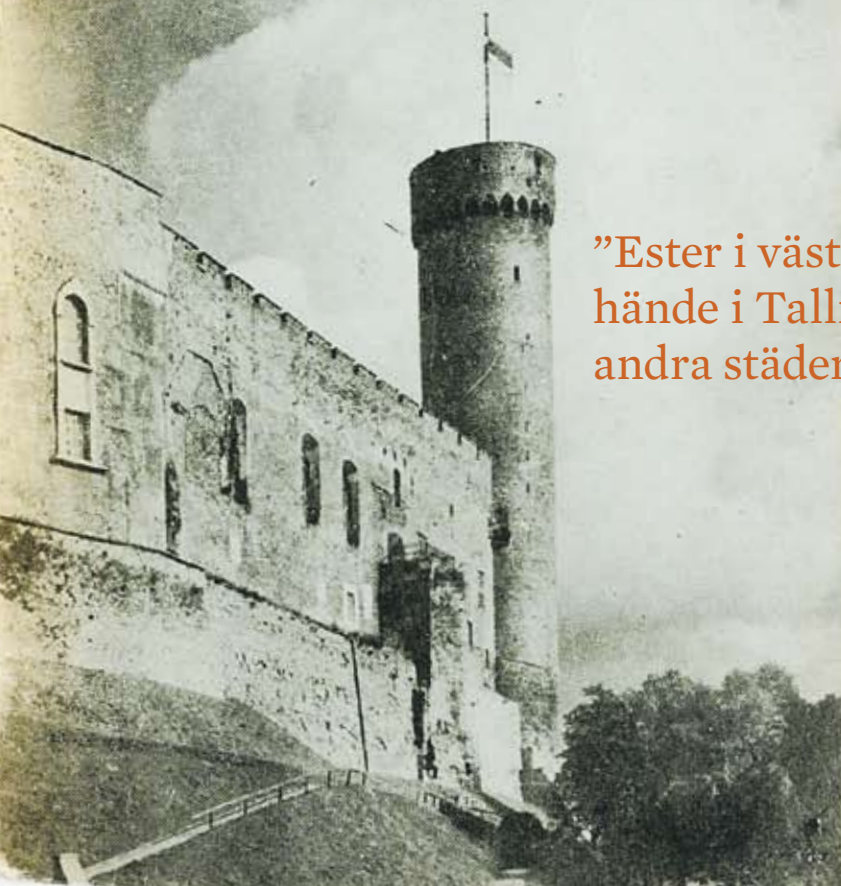
VÅ PAR HÄNDER tog tag i honom och förde honom åt sidan, bort från gruppen. Männerna var civilklädda, men var förmodligen från KGB. De ville veta varför turisten Sven Huldt ställde så konstiga frågor när turistbussen körde igenom Tallinn. Förhöret hölls på engelska.

– Det var en mycket otrevlig stämning. Politrukerna hade grova anklagelser mot mig och frågade med vilka ester jag hade kontakt och hur mitt kontaktnät såg ut. Jag blev rädd, inte för frågorna utan mer för deras sätt. De sa att de kunde ta reda på allt om mig om de ville, berättar Sven Huldt.

Det var 1980 och OS hölls i Moskva. Vissa grenar hölls i Tallinn, där det finns öppet hav. Flera västerländska länder, däribland USA och Storbritannien, bojkottade tävlingarna. Sverige deltog och hade som enda land fått en inbjudan från

HANDLEDNING för turister till

ESTLAND

”Ester i väst visste ofta mer om vad som hände i Tallinn än ester som bodde i andra städer i Estland.”

Moskva att ordna en eskadersegling med anledning av tävlingarna. Det var så Sven Huldt kom dit, som gast på en av båtarna.

Bussen hade passerat ett stort hus och gästen, som hade läst på inför resan, visste att byggnaden var ett sinnessjukhus för obekväma medborgare. Officiellt fanns inte sådana inrättningar i Sovjetunionen och därför var Sven nyfiken på vad guiden skulle säga att det var. Hon sa sig inte veta, men om hon tillät sig

själv att gissa så bodde det en rik person där – för sådana fanns även i Estland.

– Jag svarade, att jag trodde att det säkert bodde några intellektuella där, som nog inte kommer ut därifrån på ett tag, berättar Sven.

En sådan fråga och ett sådant svar väckte misstankar i Sovjetunionen och kollades upp – av säkerhetstjänsten.

Säkerhetstjänsten hade som uppgift att hindra ester att ha kontakt med utlänningar och utlänningar från att ha

kontakt med ester. Dessutom ansvarade den för censuren och såg till att det inte gick att ta in utländska radiosignaler. I praktiken var säkerhetstjänsten den näst högsta styrande institutionen, efter partiet, och styrdes från Moskva. Detta innebar att ester i väst ofta visste mer om vad som hände i Tallinn än ester som bodde i andra städer i Estland.

Under OS var delar i Tallinn förbjuden mark för gemene est. All turistverksamhet sköttes av den statliga resebyrån Intourist och guiderna hade strikta regler att hålla sig till, vad de fick säga och vad de skulle rapportera om resenä-

rerna. Så det råder knappast något tvivel om att det var guiden på bussen som hade informerat politrukerna om frågorna och pekat ut Sven Huldt när hon som första person hoppade av bussen.

NÄSTA ANHALT FÖR bussen var en kolchos. Några mycket prydliga bostadshus där arbetarna bodde visades upp. Men enligt Sven Huldt syntes det inte till några kvinnor. Därför frågade han var de bodde och vad de arbetade med. Hans envisa frågande gjorde honom till ett problem som skulle bevakas.

– Politrukerna dök hela tiden direkt på mig, så det var uppenbart att någon hade som uppgift att kontrollera mig, kommenterar Sven Huldt.

Hur kom det sig att denne svensk visste så mycket? Till skillnad från de flesta svenskar – som i slutet av 1970-talet antog att esternas redogörelse för hur det förhöll sig i Estland var felaktig och valde att tro på Moskva – ville han få en mer nyanserad bild.

Under Sovjetunionens ockupation var esterna organiserade på flera olika sätt runt om i världen. Via representa-

tionen i Sverige fick han ett litet häfte: Handledning för turister till Estland. Han minns att det stod ”Ta inte med denna bok till Estland” i inledningen, eftersom texten inte sammanföll med Moskvas bild.

REDAN FÖRSTA DAGEN i hamnen i Pirita förstod Sven Huldt att det han läste i häftet var sant:

– Jag och en vän promenerade precis utanför stängslet som omringade hamnområdet. Där låg tre fina villor, men när vi gick runt dem upptäckte vi att det

”Vakterna hade med sig en kopia av Svens anteckningsblad. De var säkra på att datumen var en hemlig kod.”

bara var kulisser, för det fanns inget bakom fasaden. Ganska snart upptäckte vi även att det var samma tv-apparat som flyttades mellan de olika ”husen”, säger han.

Han hade läst att om man efter kommande korsning tog till vänster och promenerade upp för backen, så skulle man stöta på ”indianer i träden”, vars uppgift skulle vara att bevaka ett fångelse. Seglarna var nyfikna och fortsatte fram till korsningen. Där stod mycket riktigt en soldat på vakt. När de gick uppför backen kunde de inte se soldaten – men de hörde hans andetag. Var de bevakade? De ville testa och gömde sig bakom en buske för att se vad han skulle göra. Efter ett tag rusade de fram till vakten och låtsades fråga om något. Han kunde inte engelska så de fick inget svar. Men de förstod ändå att han bevakade dem.

SVEN FORTSATTE MED att ”testa systemet”. Bland annat försökte han ta sig in på hotell Viru – trots att han inte bodde där – för att se om det var sant att det var ett tillhåll för partipampar och

om det bredvid baren fanns en ingång till KGB:s avlyssningscentral på andra våningen. Två gånger försökte han springa förbi vakterna; första gången hann han till dörren, andra gången ända till baren. Han lyckades inte se något som avslöjade avlyssningsapparaturen, men förstod att vem som helst inte fick vara där.

Han hade även gått på restaurang utan tillstånd från Intourist. I dag är han övertygad om att mannen som satte sig bredvid honom var angivare. Orsakerna är flera: hans trevliga sätt, att han fick bordet bredvid nästan samtidigt trots att det var fullt, att han var ensam, att han kunde engelska, samt att han fick röra sig i stängda delar av Tallinn.

Det blev för mycket för KGB och tillsammans med några andra svenskar och en tysk blev turisten Sven Huldt inkallad till förhör. Förhöret hölls i Intourists lokaler i Pirita.

– Vi, de anklagade, satt på en sida av ett bord. På andra sidan satt fyra unga ryska soldater. På bordet stod en vodkafaska, som ryssarna drack av medan vi väntade. Jag frågade på vad

och fick till svar att vi väntade på en delegation. Tysken var väldigt nervös och såg till att vi alla fick smaka av vodka. När delegationen med äldre militärer till slut kom, då var vi inte längre nyktra, säger Sven Huldt.

Vakterna hade med sig en kopia på ett av Svens anteckningsblad, fullt med datumanteckningar. De var säkra på att datumen var en hemlig kod. Återigen ville de veta med vilka ester han hade kontakt och hur hans kontaktnät såg ut.

– När stämningen blev hotfull berättade jag för dem att det handlade om datumanteckningar för att kunna skriva vykort hem, säger semesterfiraren.

Hur de hade fått tag på lappen vet han inte exakt, men tror att det måste ha varit när han gick igenom röntgenapparaten som man var tvungen att passera varje gång man skulle ut från hamnen. Röntgenstrålarna var inte att leka med, alla filmrullar i kamerorna förstördes.

Häftet från den estniska representationen i Sverige fick vakterna aldrig tag på – vem vet hur en nyfiken turist då hade behandlats? Gissningsvis inte med vodka. ∞

INFÖR BESÖK I ESTLAND OCH TALLINN

Det är svårt att få information från dagens Sovjet-Estland, åtminstone om man vill gå längre än vad den officiellt tillåtna litteraturen medger. Föreliggande skrift är baserad på litteraturstudier, framförallt sovjetiska, på intervjuer med turister såväl därifrån—hit som härifrån—dit, samt på intervjuer med människor som flytt på senare tid. Även om information är svar att skuffa är ämnet outtömligt. I föreliggande skrift är dock varje avsnitt mycket kortfattat. Skriften är inte avsedd som ett debattinlägg utan dess avsikt är att så objektivt som möjligt belysa situationen i dagens Sovjet-Estland. Den är lämplig att studera inför ett besök eller som inledning till vidare studier. Priser och löner avser varen 1979.

Med anledning av seglings-OS i Estlands huvudstad Tallinn sommaren 1980, har denna stad ägnats särskilt utrymme i skriften.

OBS! Låt dig inte överraskas med denna skrift på dig under ett Estlandsbesök!

Stockholm, september 1979

ESTERNAS REPRESENTATION I SVERIGE